

דתישכונע

בס"ד

פרשת תזריע-מצורע, תשע"ז, מספר 1217

על מנהגי תפילה ביום העצמאות

אהרן ארנד

הרב שפירא הסיק מדברים אלה שניתן לברך בסוף ההלל בתורת נדבה, שכן מדובר בברכת שבת. לעומת זאת הברכה שלפני ההלל היא ברכת המצוות ואי אפשר להגיד אותה כנדבה, כיוון שכל עניינה הוא הקדמה לדבר שמצווה עלינו לעשות.³

מעניין לעניין באותו עניין. הרבנות הראשית תיקנה לומר הלל רק בתפילת שחרית של יום העצמאות. הרב שלמה גורן (1918-1994), שהיה הרב הראשי לישראל, סבר שיש לומר הלל גם בתפילת ערבית, ובברכה. דעתו אומצה בבתי הכנסת של הקיבוץ הדתי ובעוד מעט קהילות, אך רוב הפוסקים התנגדו לאמירת הלל בלילה.⁴ פסק זה הביא לשאלה הלכתית. תלמיד שבישיבה שלו נהגו לומר הלל בברכה בלילה פנה לרב מרדכי אליהו (1929-2010), שהיה הרב הראשי לישראל, ושאל אם עליו לומר הלל בברכה או לחשוש לברכה לבטלה. הרב אליהו ענה לו שאינו חייב לומר עם בחורי הישיבה את הברכה.⁵ מקרה הפוך אירע לתלמיד בישיבת ההסדר "אור עציון": בקהילת הוריו אומרים הלל גם בלילה, אך בישיבה פסק ראש הישיבה, הרב חיים דרוקמן, להגיד הלל בברכה רק ביום. שאלת

מנהגי התפילה ביום העצמאות זכו לדיונים ולוויכוחים רבים, והדברים תוארו בכמה מחקרים. בשורות הבאות נעיין בקצרה בנושאים אחדים הקשורים למנהגי תפילה של יום העצמאות והיו הדברים לכבודו של יום.

א. **ברכה על ההלל:** הנושא הנדון ביותר במנהגי התפילה ביום העצמאות הוא ההלל וברכתו. ארבע שאלות יש סביבו: האם לומר הלל, האם לומר אותו ביום או גם בלילה, האם לומר הלל שלם או חצי הלל והאם לאומרו בברכה.

הרב אברהם שפירא (1914-2007), שהיה הרב הראשי לישראל וראש ישיבת "מרכז הרב", נשאל פעם בעניין ברכה על ההלל ביום זה והשיב: "יש הנוהגים כך ויש הנוהגים כך. הרצוי לומר הלל בלי ברכה, ולכתחילה ביום החג בלבד". בעניין זה יש להוסיף שנודע לנו כי הרב שפירא הבחין בין הברכה לפני ההלל לברכה שבסופה, שאת הברכה שבסוף ההלל אין בעיה לברך. הוא הסתמך על דברי ר' יעקב לוברבוים מליסא (1770-1832) בספרו "חוות דעת", שהבחין בין ברכות הנאמרות בתורת נדבה לברכות חובה, כלשונו:²

בכל הברכות דאדעתא דנדבה מותר לברך ולהודות אפילו בהזכרת שמו יתברך, כמו שמותר ב"ח ברכות להתפלל בתורת נדבה. ואדעתא דחוב אסור אפילו בלא הזכרת שמו... ומטעם זה נראה לי לדון זכות על האומרים במעמדות ובקשות ברוך אתה ה', דדוקא דרך חוב אסור, דהא חזינן דהרבה פיוטים וזמירות נתיסדו ונתקנו בלשון ברכה והודאה בהזכרת שמו, ומה הפרש יש בין ברוך ה' ובין ברוך אתה ה'.

* ד"ר אהרן ארנד, המחלקה לתלמוד, אוניברסיטת בר-אילן.

¹ ראו ר"ש כ"ץ, "הרבנות הראשית ויום העצמאות", **הרבנות הראשית לישראל: שבעים שנה לייסודה** (בעריכת א' ורהפטיג ור"ש כ"ץ), ירושלים תשס"ב, עמ' 902.

² ר"י לוברבוים מליסא, **חוות דעת**, יורה דעה סוף סי' קי, קונטרס בית הספק סעיף כ.

³ כך מסר לנו מר אבישי שליכטר בשמו של הרב שמיר שינטופ.

⁴ אפילו בקיבוץ הדתי היו שהתנגדו לכך. כך למשל העיד חבר קיבוץ 'בנה, פרופ' דב רפל (בתוך א' ארנד, **פרקי מחקר ליום העצמאות**, ירושלים תשנ"ח, עמ' 76): "אני מסתייג מעט מאמירת ההלל בערב. אלא מה? זה מהסמלים של חרותנו. הפעם היחידה בה אומרים הלל בערב זה בפסח (ליל הסדר), זה דמוי פסח. אבל למעשה אין זה הסבר, מפני ששם יש שיקול הלכי וכאן אין שיקול הלכי. על כל פנים זה מקובל. הסיבה האמיתית לקריאת ההלל היא, שתפילת ערבית איננה עשירה. אומרים כמה פרקי תהלים ומתפללים ערבית כרגיל, ומשום שרוצים להוסיף באוירת החגיגות אומרים הלל בברכה ושרים בהלל. ההסתייגות שלי היא מהברכה". אגב, ר"א שפירא ענה בנושא זה (בתשובה המובאת בתוך **הרבנות הראשית**, שם): "מכיוון שאומרים בלי ברכה ניתן לאומרה גם בליל החג במקומות שנהגו לומר בליל החג".
⁵ ראו ר"מ אליהו בקובץ **שו"ת הרב הראשי**, כךך תשמ"ח-תשמ"ט, ירושלים תש"ע, סי' ז.

בסידור "גאולת ישראל ליום הזכרון ולחג העצמאות", שערך מ' ייד (ירושלים תשנ"ז), הוא הביא את שלושת הבתים, אך נקט פסוק אחר מתהלים כפזמון: "זה השער לה' צדיקים יבואו בו" (קיח:כ).

במשך השנים היו שהוסיפו עוד בית מ"לכה דודי". רמ"צ נריה בקונטרס "תיקון יום העצמאות" (ירושלים תשט"ו) הוסיף על שלושת הבתים דלעיל את הבית "מקדש מלך" לפני "התעוררי", כנוסח "סדר התפלות" של שנת תש"י.⁹ ובסידור "שירת ישראל" (בית שמש תשס"ג) נוסף לשלושה בתים אלה הבית "והיו למשיסה" לפני "ימין ושמאל".¹⁰ ויש שהדפיסו את חמשת הבתים שקבעה הרבנות הראשית בשנת תש"ט עם הפזמון "זה היום".¹¹ הגדיל לעשות ר"י קטן במהדורה החדשה של סידור "רינת ישראל" (ירושלים תשע"ז), שצירף לחמשת הבתים האלה את הבית "והיו למשיסה", ובסך הכול שישה בתים. רק שלושה בתים לא מובאים שם: הראשונים: "שמור וזכור" ו"לקראת שבת", והאחרון: "בואי בשלום", כיוון שהם מוקדשים לשבת.

עורכי סידורים אחדים טרחו לכוון את המתפללים בנושא המנגינה באמירת בתים אלה. בסידור "שיח שפתותינו" (הנזכר בהערה 9) כתב: "ועומדים ואומרים [בנעימת הפיוט לכה דודי]".¹² ויש שקבעו: "שרים במנגינת התקווה פסוק בפסוק קהל וחזן".¹³ ובסידור "משאת שלמה חיים" ליוצאי איזמיר, שערך מ' אשר (קדומים תשע"א) ציין, שיש אשר שרים

ירושלים תש"ל; קורן, ירושלים תשמ"ח; שערך קוממיות, על פי פסקי ר"מ אליהו, בעריכת י' אלנקוה, ירושלים תשנ"ה; וזרח השמש, בעריכת ש' עמיחי וע' בן שמחון, ירושלים תשנ"ח; אליך תפילתי, בעריכת ר"א דוידוביץ, ירושלים תשע"ה.

⁹ כך גם בהסידור החדש והשלם ליום העצמאות ויום ירושלים, בעריכת י' סטרולוביץ, בני ברק תשמ"ח, ובסידור שיח שפתותינו, בלאדי, בעריכת ש' עמיהוד, בת ים תשנ"ב.

¹⁰ כך גם בסידור תפלת החדש, שאמי, בעריכת ר' מרגלית, בית אל תשס"ז, ובסידור ובנה ירושלים, קרית ארבע תשס"ט.

¹¹ כך בסידור תפילה למשה לעדות המזרח, בעריכת ר' פרנסיס, ירושלים תשס"ו, ובסידור ארץ חמדה ליום העצמאות וליום ירושלים כמנהג הספרדים, בעריכת י' אטיאס וא' פורטל, ירושלים תשע"ה.

¹² ההוראה לעמוד מובאת גם בסידור תפלת החדש.

¹³ סידור בית יוסף, ירושלים תשנ"ב; סידור דרכי אבות, תל אביב תשס"ד. וכן בחוברות סדר התפילות ליום העצמאות וליום ירושלים שהדפיסה תנועת המפד"ל מדי שנה, כגון בשנת תש"ן. על "התקווה" ראו פרקי מחקר ליום העצמאות, עמ' 41-45.

התלמיד הייתה כיצד עליו לנהוג. הרב דן אלינר, מרבני הישיבה, ענה לו שבהיותו בישיבה עליו לנהוג על פי פסקי ראש הישיבה, כי יש לו מעמד של "מרא דאתרא", המקנה לו זכות לדרוש מתלמידיו לנהוג על פי דרך זו כשהם בישיבה. זאת ועוד, קבלת פסקי ראש הישיבה מהווה הבעת אמון של תלמידיו בדרך החינוכית. אם בליל יום העצמאות, כשמאות תלמידים לא יאמרו הלל, אותו תלמיד יאמר הלל, הוא יביע בכך אי אמון בדרך של ראש הישיבה. בנושאים הקשורים לחילוקים שבין עדות שונות, עליו לשמור על מנהגי עדתו, אך אמירת הלל בלילה היא שאלה הלכתית שאינה קשורה לעדה.⁶

ב. אמירת בתים מ"לכה דודי": בין מאות הסידורים שהודפסו מאז הקמת מדינת ישראל ועד ימינו, יש לא מעט המייחדים מקום גם ליום העצמאות, והיו שהוציאו חוברת או סידור מיוחד לכבוד יום העצמאות. סדרי התפילות שונים בכמה פרטים מסידור לסידור. להלן נעיין בפרט אחד: הפיוט "לכה דודי".

לקראת יום העצמאות בשנת תש"ט פרסמה הרבנות הראשית לישראל את מתכונת התפילה ליום זה. בין השאר היא קבעה לשיר לפני תפילת ערבית חמישה מתוך תשעת הבתים שבפיוט "לכה דודי" של ר' שלמה אלקבץ, שכן פיוט זה מבשר על מעבר מגלות לגאולה. חמשת הבתים הם: "מקדש מלך", "התנערי", "התעוררי", "לא תבושי" ו"ימין ושמאל".⁷ הפזמון: "לכה דודי לקראת כלה פני שבת נקבלה" הושמט, כי הוא מתאים רק לשבת.

לקראת יום העצמאות בשנת תש"י פרסם משרד הדתות על דעת הרבנים הראשיים לישראל "סדר התפלות וההודיות של חג העצמאות", ושם מצויים הבתים הנזכרים, אך ללא "התנערי", סך הכול ארבעה בתים. וב"סדר התפלות" בשנת תש"א נקבעו רק שלושה בתים: "התעוררי", "לא תבושי" ו"ימין ושמאל", ונוסף פסוק מתהלים (קיח:כד) כפזמון: "זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו".

שלושה בתים אלה נדפסו מאז מדי שנה ב"סדר התפלות", במשך כעשרים שנה, ואף עורכי סידורים רבים אימצו קביעה זו.⁸

⁶ ר"ד אלינר, היא שיחתי, מרכז שפירא תשע"ה, עמ' 135-136.

⁷ ראו הרבנות הראשית, עמ' 837. אגב, גם בהגדת יום העצמאות של קיבוץ דגניה ב', משנת תש"ט, הובאו בתים אחדים מהפיוט "לכה דודי", ראו פרקי מחקר ליום העצמאות, עמ' 62.

⁸ כך למשל הוא בסידורים הבאים: שירה חדשה, בעריכת ח"ד רוזנשטיין, ירושלים תש"ט; תפילת ישראל, בעריכת ד' גולדשמידט, רמת גן תשכ"ט; רינת ישראל, בעריכת ר"ש טל,

דף שבועי 1217), הכותב עוסק בעניין אמירת הברכות על ההלל ביום העצמאות, ובעיקר בליל החג. הוא מביא את דברי הרב אברהם שפירא זצ"ל, המסתמך על בעל "חוות יאיר", לאמור: גם מי שלא יתיר לאמור את הברכה שלפני ההלל, שהיא ברכת מצוות, יוכל על כל פנים לברך את הברכה שבסיום ההלל שהיא ברכת שבת.

בפתרון זה יש בעיה: הברכה החותמת את ההלל, באופייה ובנוסחה היא "ברכה הסמוכה לחברתה". כלומר, היא נסמכת לברכה הפותחת את ההלל, והיא כעין המשך לה. זאת במקביל ל"הלל שבכל יום" הפותח וחותם בברכות, הלוא הם "פסוקי דזמרא" (או: "זמירות"). לפיכך, אם ביום העצמאות לא פתחנו את ההלל בברכה, כיצד נחתמו בברכה?

דווקא לפי דגם "פסוקי דזמרא" פתר זאת רש"י: במחזור ויטרי (מהד' הורוויץ, סעיף רכו, עמ' 192-193) אומר רש"י, שבראשי חדשים נהג הוא עצמו לומר לפני ההלל ברכה מקוצרת כעין "ברוך שאמר", והיה חותם ב"ויהללך", כך שפתח וחתם בברכות השבת. כזאת ניתן ליישם גם ביום העצמאות (ובעיקר בליל העצמאות).

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 [הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' יוסף עופר
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

את בתי "לכה דודי" בנעימת "ירושלים של זהב". נוהג זה מובן, כי מדובר בשיר המסמל את מלחמת ששת הימים. וב"תכלאל תפילת קדמונים המבואר", שערך מ' יצהרי (ראש העין תשע"א), הפריד בין הבתים לפזמון, באשר לאומריהם: החזן אומר את שלושת הבתים, והקהל עונה את הפזמון "זה היום".

לעומת זאת חברי הקיבוץ הדתי קבעו לעצמם סדרי תפילה מיוחדים ליום העצמאות, ולא שילבו בהם בתים מ"לכה דודי". פרופ' דב רפל מקיבוץ יבנה, שהיה מעורכי "סדר תפילות ליום העצמאות" שהוציא הקיבוץ הדתי, ביאר: הצירוף של "לכה דודי" צרם כי הוא מזוהה עם שבת, ויום העצמאות אינו שבת.¹⁴

ג. "מי שבירך" לראשי המדינה: במשך הדורות נתחברו מאות נוסחי "מי שבירך" לאירועים שונים ומגוונים. בסידור "משאת שלמה חיים" (הנ"ל) מובאים בתפילת שחרית ביום העצמאות, אחרי קריאת ההפטרה, שני קטעים לאמירה: "תפילה לשלום המדינה" ו"מי שבירך לחיילי צה"ל". בין שניהם מובא "מי שבירך לראשי המדינה". העורך מבאר ש"מי שבירך" זה הוצע כבר במחזור ליום הכיפורים, ושם הוא נקבע במקום כמה "מי שבירך" לראשי הקהל בשמותם, שהיו נהוגים בעבר והושמטו עם השנים בשל טורח הציבור. בנוסח מיוחד זה כלולה תפילה על נשיא המדינה, על ההנהגה הפוליטית ועל ההנהגה הרוחנית במדינת ישראל. נאה לחתום בו את רשימתנו:

מי שבירך אבותינו אברהם יצחק ויעקב ומשה ואהרן ודוד ושלמה, הוא יברך וישמור וינצור ויעזור וירומם ויגדל את נשיא מדינת ישראל, את ראש הממשלה, שריה, ויועציה, ואת הרבנים הראשיים ואת כל נבחרי העם. ייתן ה' להם לב חכם ועצה טובה למלא שליחותם באמת ובאמונה, ויטהר את לבם להיטיב לכל עם ישראל. בימיהם ובימינו תיוושע יהודה וישראל ישכון לבטח. ובא לציון גואל ונאמר אמן.

על ברכת ההלל ביום העצמאות

מנחם בן-ישר

במאמרו של ד"ר אהרן ארנד לפרשת תזריע-מצורע ("על מנהגי תפילה ליום העצמאות",

* מנחם בן-ישר, גמלאי המחלקה לתנ"ך באוניברסיטת בר-אילן ובמכללה האקדמית אשקלון.